

УДК 37: 331.45: [340.13] "712"

АНДРІЙ ЦИНА, ВАЛЕНТИНА ЦИНА
(Полтава)

СУЧАСНИЙ СТАН НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ПРАЦІ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Розглянуто загальногалузеві і спеціальні галузеві правові норми, які складають комплексний правовий інститут охорони праці в галузі освіти. Охарактеризовано поєднання основних принципів охорони праці в цілому та спеціальних засад охорони праці в галузі освіти. Запропоновано враховувати зміни у сучасних організаційних формах освіти, навчально-виховних технологіях із метою розробки ефективних заходів та засобів із охорони праці та їх закріплення на законодавчому рівні для підвищення безпеки освіти.

Ключові слова: охорона праці в галузі освіти, загальногалузеві і спеціальні правові норми.

Метою охорони праці в галузі освіти є забезпечення гарантії збереження здоров'я і працездатності працівників в умовах навчально-виховного процесу через ефективне управління охороною праці та формування відповідальності у посадових осіб і фахівців за колективну і власну безпеку. Ця мета досягається за допомогою загальних і галузевих правових норм, які складають комплексний правовий інститут охорони праці в галузі освіти.

Якщо вести мову про принципи такого інституту освітнього права, як інститут охорони праці в галузі освіти, то тут питання залишається майже відкритим, оскільки на сьогодні не існує ґрунтовних досліджень у цій сфері. Маємо окремі загальні довідкові-методичні видання з організації, правового регулювання і управління трудовим процесом у школі (С. О. Лесковець, О. С. Падалка, В. П. Пастухов, А. Г. Слісаренко, А. Д. Христов), законодавчо-

нормативних актів з охорони праці учасників навчально-виховного процесу (А. П. Юхименко). Тому *метою статті* став аналіз сучасного масиву джерел правового регулювання охорони праці в галузі освіти та визначення ступеню його здатності ефективно врегульовувати питання охорони праці в закладах освіти на фоні сучасних змін як їх організаційних форм, так і навчально-виховних технологій.

Якщо ж звернутися до визначальних нормативних актів, у яких містяться правові норми інституту охорони праці в галузі освіти, то найвищу юридичну силу має Конституція України, стаття 43 якої визначає право кожної особи на належні, безпечні та здорові умови праці, яке реалізується через систему заходів з охорони праці на всіх підприємствах, установах, організаціях незалежно від форми власності та виду господарської діяльності. Положення Конституції щодо охорони праці конкретизують ряд законів, зокрема, Закон України «Про охорону праці», Закон України «Про загальнообов'язкове соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійних захворювань», Кодекс законів про працю України, Закон України «Про освіту», Національна Доктрина розвитку освіти, Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Закон України «Про пожежну безпеку», Закон України «Про дорожній рух» тощо, та підзаконні нормативно-правові акти вищих органів виконавчої влади – постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, нормативні акти міністерств та відомств (Міністерства освіти і науки України, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду (далі – Держгірпромнагляду України) тощо).

Джерелом права з охорони праці в галузі освіти є і норми міжнародного права, зокрема, угода про співробітництво в галузі охорони праці країн-учасниць СНД, прийнята урядами цих країн у 1994 р. В рамках стратегії євроінтеграції з 1994 року між Україною та Європейським Союзом діє угода про партнерство і співробітництво зі створення необхідних правових і організаційних засад адаптації галузевих та національних програм поліпшення охорони праці до законодавства Євросоюзу. Діяльність міжнародних організацій з питань охорони праці сприяє зближенню законодавства України на міжнародному рівні, створенню єдиної нормативно-правової основи, максимальному забезпеченню соціальної захищеності всіх суб'єктів праці. Приєднання України до міжнародних програм і угод з питань охорони праці встановлює необхідність виконання їх вимог (за згодою Верховної Ради України), якщо вони перевищують вимоги законодавства України з охорони праці.

Правовий інститут охорони праці в галузі освіти має комплексний характер. Для нього є характерним поєднання загальних норм трудового законодавства щодо встановлення мінімальних гарантій у сфері охорони праці для всіх працюючих та спеціальних правових норм законодавства в галузі освіти, які дозволяють враховувати галузеву специфіку охорони праці осіб, зайнятих у сфері освіти. Внаслідок цього для вищевказаного правового інституту спостерігається певне поєднання основних принципів охорони праці в цілому та спеціальних засад охорони праці в галузі освіти.

Основні принципи державної політики в галузі охорони праці викладено в ст. 4 Закону України «Про охорону праці» в редакції 2002 р., а засади, на яких базується державна політика в охороні праці та профілактики виробничого травматизму в галузі освіти викладені у п. 1 «Положення про

організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.08.2001 р. № 563) [3]. Виходячи з цього, останній із наведених нормативних актів закріплює специфічні засади охорони праці саме в галузі освіти на базі визначених в Законі України «Про охорону праці» загальних принципів здійснення охорони праці в державі, оскільки охорона праці в галузі освіти є складовою частиною охорони праці в цілому.

Загальні норми регламентують порядок організації охорони праці в установах і закладах освіти, стимулювання охорони праці, державне управління, державний нагляд та громадський контроль за дотриманням законодавства про охорону праці, а також норми, що передбачають відповідальність за порушення цього законодавства [1].

Спеціальні норми диференціюють за сферою поширення на норми з охорони праці, що розповсюджуються на певні категорії працюючих та ті, що поширюються на певні ступені галузі освіти. Так, важливий вплив на процес правового регулювання охорони праці в галузі освіти має принцип забезпечення здорових і безпечних умов навчально-виховного процесу. Таку засаду правового регулювання охорони праці в галузі освіти виокремлює «Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти», яке пов'язує дію цього принципу з тим, що в навчально-виховному процесі беруть посильну участь особи зі зниженою працездатністю: діти, підлітки, особи юнацького віку, жінки, інваліди. Охорона праці жінок, зайнятих в галузі освіти, не має кардинальних відмінностей від охорони праці цієї категорії працюючих в інших галузях економіки. Їм надаються додаткові гарантії, які можна поділити на дві групи: до першої входять специфічні вимоги з охорони праці для всіх жінок, передбачені ст. 10 Закону України «Про охорону праці» та ст. 174 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП) (заборона використання жіночої праці на певних роботах, перелік яких наводиться в наказі Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» від 29 грудня 1993 р. № 256, та обмеження щодо залучення жінок до підймання та переміщення речей, маса яких перевищує встановлені для них граничні норми, закріплені в наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Граничних норм підймання і переміщення важких речей жінками» від 10 грудня 1993 р. № 241). Другу групу складають вимоги щодо охорони праці вагітних жінок та жінок, які мають дітей певного віку, передбачені статтями 176-186 КЗпП України.

Галузеві особливості охорони праці інвалідів у галузі освіти не виокремлюються. Це питання врегульоване загальним законодавством, насамперед ст. 12 Закону України «Про охорону праці», ст. 172 КЗпП України та Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 р.

Щодо посильної та безпечної праці неповнолітніх учасників навчально-виховного процесу, то в галузі освіти вона має притаманні тільки цій галузі особливості. Йдеться про особливості порядку проведення та реєстрації навчання учнів з охорони праці відповідно до «Типового положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці», затвердженого наказом Держнаглядохоронпраці України від 26.01.2005 р. № 15 [2].

Проведення інструктажів з охорони праці з учнями, студентами, курсантами, слухачами, аспірантами в навчальних закладах здійснюється вчителями і викладачами предметів підвищеної небезпеки, керівниками робіт, майстрами виробничого навчання та іншими особами, на яких покладено наказом керівника проведення інструктажів [3].

Основний масив джерел правового регулювання охорони праці в галузі освіти складають правила, норми, і стандарти, інструкції. Ці нормативні акти можна об'єднати у три групи:

Інструкції, положення, правила, що належать до міжгалузевих нормативних актів, дія яких поширюється на декілька видів економічної діяльності, наприклад, «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці» (НПАОП 0.00-4.12-05), «Положення про розробку інструкцій з охорони праці» (НПАОП 0.00-4.14-98) тощо. Вони розробляються, затверджуються та переглядаються Держгірпромнаглядом України.

Примірні інструкції, положення тощо, які розробляються та затверджуються міністерствами, іншими органами виконавчої влади, науковими об'єднаннями, яким надане таке право, погоджуються з Держгірпромнаглядом України, наприклад, «Правила техніки безпеки під час проведення занять у навчальних класах (кабінетах) і практики учнів на промислових об'єктах».

Нормативні акти з охорони праці, що діють у конкретних навчально-виховних закладах. Вони розробляються на основі примірних інструкцій керівниками структурних підрозділів і служб. Зазвичай такі інструкції розробляються за видами робіт або за професіями.

З огляду на вищезазначене, для найбільш ефективного правового регулювання охорони праці в галузі освіти поряд із загальними нормами існує ряд спеціальних норм, що відображають саме специфіку навчально-виховних процесів за ступенями освіти та, відповідно, особливості охорони праці в них. Ці норми містяться в галузевих нормативних актах з охорони праці (НПАОП), які являють собою правила з охорони праці за видами навчально-виховного процесу, та примірних інструкціях за видами робіт чи за професіями.

До чинних на території України спеціальних нормативних актів із охорони праці в галузі освіти належать:

– НПАОП 80.0-1.01-89 «Правила безпечної роботи з хімічними речовинами у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах, на підприємствах і в установах системи Держосвіти СРСР». Наказ Держосвіти СРСР від 13.10.1989 р.;

– НПАОП 80.0-1.09-00 «Правила безпеки під час проведення занять з допризовної підготовки в загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладах і вищих навчальних закладів першого та другого рівнів акредитації». Наказ Мінпраці України від 21.08.2000 р. № 213;

– НПАОП 80.0-1.11-82 «Правила техніки безпеки і виробничої санітарії при роботі в хімічних лабораторіях медичних навчальних закладів». Наказ Мінохорони здоров'я СРСР від 20.12.1982 р.;

– НПАОП 80.0-1.12-04 «Правила безпеки під час навчання в кабінетах інформатики навчальних закладів системи загальної середньої освіти». Наказ Держгірпромнагляду від 20.11.2007 р. № 252;

– НПАОП 80.21-1.03-98 «Правила безпеки під час трудового навчання і літніх практичних робіт учнів X-XI класів загальноосвітніх навчальних закладів у сільськогосподарському виробництві». Наказ Держгірпромнагляду від 13.11.2007 р. № 266;

– НПАОП 80.21-1.06-98 «Правила безпеки під час проведення навчально-виховного процесу у кабінетах (лабораторіях) хімії загальноосвітніх навчальних закладів». Наказ Держнаглядохоронпраці від 16.11.1998 р. № 222;

– НПАОП 80.21-1.07-79 «Правила з техніки безпеки під час проведення занять у навчальних класах (кабінетах) і практики учнів на промислових об'єктах». Наказ Міносвіти СРСР від 1979 р.;

– НПАОП 80.22-1.02-74 «Правила з техніки безпеки і виробничої санітарії для шкільних навчальних закладів і навчально-виробничих майстерень, а також для навчальних комбінатів, цехів (прольотів, дільниць) підприємств, у яких проводиться трудова підготовка учнів». Наказ Міносвіти СРСР від 1974 р.;

– НПАОП 80.3-3.41-81 «Типові галузеві норми безплатної видачі спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту робітникам і службовцям вищих учбових закладів». Постанова Держкомпраці СРСР від 21.08.1985 р. №289/П-8;

– НПАОП 80.42-1.01-02 «Правила з охорони праці для навчальних закладів, у яких проводяться профільне навчання і професійна підготовка учнів з автосправи». Наказ Мінпраці України від 12.11.2002 р. № 574.

Як бачимо, сьогодні особливості охорони праці за галузями освіти відображені в досить великій кількості нормативно-правових актів. Проте більшість з них були розроблені та прийняті ще в 70-90 роках ХХ ст., і в сучасних умовах не завжди в змозі ефективно врегулювати питання охорони праці в закладах освіти на фоні докорінних змін як їх організаційних форм, так і навчально-виховних технологій. У сучасній освіті постійно зростає кількість начально-виховних технологій, різноманітних засобів навчання, що містять певні елементи загрози для життя та здоров'я учасників навчально-виховного процесу, і саме врахування цих нових та небезпечних і шкідливих чинників з метою розробки ефективних заходів та засобів з охорони праці та їх закріплення на законодавчому рівні є підґрунтям для підвищення рівня безпеки освіти як однієї з основних соціально-культурних галузей нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про охорону праці» (Постанова Верховної Ради України від 14.10.1992 № 2694-XII) [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>.

2. НПАОП 0.00-4.12-05 «Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці» (Наказ Держнаглядохоронпраці від 26.01.2005 № 15) [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://document.ua/tipovoe-polozhenie-pro-porjadok-provedenija-obuchenija-i-pro-nor3941.html>.

3. Положення про організацію роботи з охорони праці учасників навчально-виховного процесу в установах і закладах освіти (Наказ МОН України № 563 від 01.08.2001) [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0969-01>.

АНДРЕЙ ЦЫНА, ВАЛЕНТИНА ЦЫНА

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЙ БАЗЫ ПО ВОПРОСАМ ОХРАНЫ ТРУДА В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Рассмотрены общепрофессиональные и специальные отраслевые правовые нормы, которые составляют комплексный правовой институт охраны труда в сфере образования. Характеризировано соединение основных принципов охраны труда в целом и специальных основ охраны труда в сфере образования. Предложен учет изменений в современных организационных формах образования, учебно-воспитательных технологиях

с целью разработки эффективных мероприятий и средств охраны труда, их закрепления на законодательном уровне для повышения безопасности образования.

Ключевые слова: охрана труда в сфере образования, общепрофессиональные и специальные правовые нормы.

ANDRY TSYNA, VALENTYNA TSYNA

CURRENT STATUS OF REGULATORY FRAMEWORK FOR THE PROTECTION OF LABOR IN THE FIELD OF EDUCATION

The effective management of labour safety and formation of responsibility of officials and specialists in the field of education for collective and own securities is achieved by means of general and branch legal norms that comprise the complex legal institute of labour protection in the field of education, but for today there are not substantial researches in this field.

The legal institute of labour safety in the field of education has complex character. For it is typical a combination of general norms of labour legislation regarding establishment of minimum guarantees in the field of labour protection for all employees and special legal norms of legislation in the field of education, which allow taking into consideration the branch specific of persons labour protection employed in the field of education. As a consequence for the above-mentioned legal institution is observed a certain combination of the basic principles of labour protection as whole and special principles of labour protection in the field of education.

Basic principles of state policy in the field of labour protection are described in Art. 4 of the Law of Ukraine "On Labour Protection" in the wording of 2002, and the principles on which are based a public policy in labour protection and preventions of occupational injuries in the field of education are described in paragraph 1 of "Regulations on the work organization of labour protection of teaching and educational process participants in institutions and educational establishments" (The order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 01.08.2001 № 563).

The principle of providing healthy and safe conditions of teaching and educational process as defining principle of legal regulation of labour protection in the field of education distinguishes that in teaching and educational process persons with mionectic capacities are taking feasible participation: children, teenagers, persons of youth age, women, and disable people.

The bulk of the sources of legal regulation of labour protection in the field of education consist of rules, norms and standards, instructions. These normative acts can be grouped into three categories: instructions, regulations, rules, instructions, regulations, rules which belong to interbranch normative acts the action of that spreads to a few types of economic activities; exemplary instructions, positions etc., which are being developed and approved by the ministries and other bodies of executive power, scientific associations, that such right is given to, agree with State Service of Mining Supervision and Industrial Safety of Ukraine; normative acts on labour protection, which operate in specific teaching and educational institutions.

The effective legal regulation of labour protection in the field of education provides a number of special rules that represent exactly the specific of teaching and educational process after the degrees of education and, accordingly, features of labour protection in it.

These norms are contained in branch normative acts of a labour protection (NALP), which represents rules of labour protection by types of teaching and educational process, and sample instructions for the types of work or occupations, most of which were developed and adopted back in 70-90 years of XX century, and in current conditions they are not always able to settle efficiently the issue of labour protection in educational establishments against the backdrop of significant changes as their organizational forms, as well as teaching and educational technologies.

Taking into account these changes in order to develop effective measures and facilities of labour protection and their fixation at legislative level is the basis for improving the level of education safety as one of major social and cultural sectors of our country.

Keywords: labour protection in the field of education, general industrial and special legal norms.

Одержано 8.11.2013, рекомендовано до друку 10.11.2013.